

ВИКЛИК СЛІДЧИМ, ПРОКУРОРОМ, СУДОВИЙ ВИКЛИК І ПРИВІД ЯК ЗАХІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

CHALLENGE OF INVESTIGATORS, PROSECUTORS, COURT CHALLENGE AS A MEASURE PROVIDING CRIMINAL PROCEEDINGS

Сіверський О.М.,

здобувач

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті наведено статистичні дані застосування в Україні заходу забезпечення кримінального провадження: виклику слідчим, прокурором, судом, а також приводу щодо особи, якщо є достатні підстави вважати, що вона може дати показання, які мають значення для кримінального провадження, або її участь у процесуальній дії є обов'язковою. Виявлені недоліки кримінальних процесуальних норм, регламентуючих застосування названого заходу кримінального провадження. Запропоновані рішення щодо їх удосконалення шляхом внесення змін у чинне законодавство України.

Ключові слова: виклик слідчим, виклик прокурором, виклик суду, привід, застосування приводу.

В статье приведены статистические данные применения в Украине меры обеспечения уголовного производства: вызова следователем, прокурором, судом, а также привод относительно лица, если есть достаточные основания полагать, что оно может дать показания, имеющие значение для уголовного производства, или его участие в процессуальном действии является обязательным. Выявленные недостатки уголовных процессуальных норм, регламентирующих применение названного мероприятия уголовного производства. Предлагаются решения по их совершенствованию путем внесения изменений в действующее законодательство Украины.

Ключевые слова: вызов следователем, вызов прокурором, вызов судом, привод, применение привода.

The article describes the use of statistics in Ukraine of ensuring criminal proceedings: call investigator, prosecutor, court and over against a person if there is reasonable cause to believe that it can give testimony relevant to criminal proceedings or participate in legal proceedings is compulsory. Identified weaknesses criminal procedural rules regulating the use of the said event of criminal proceedings. Proposed solutions for their improvement through changes in the current legislation of Ukraine.

Key words: call investigators call the prosecutor, court challenge, drive, drive application.

Постановка проблеми. Однією з головних причин затримок розслідування матеріалів кримінального провадження та їх розгляд у розумні строки в суді є неявка за викликом осіб-учасників кримінального провадження і невиконання постанов суду про примусовий привід таких осіб, які не з'явилися без поважних причин.

Предметом статті є виклик слідчим, прокурором, судом, а також привід як захід забезпечення кримінального провадження, що застосовується щодо особи, якщо є підстави вважати, що її явка необхідна для вчинення процесуальної дії.

Стан дослідження. Наукові роботи, що стосуються предмета статті, присвячені в основному явці з повинною згідно з нормами національного законодавства. Зокрема, указані питання розглядалися такими вченими, як А.В. Бірюков, О.Р. Михайленко, Н. В. Яджин, В.К. Коломієць, Н.І. Биховець, М.Г. Флеєр, П.Є. Чупигін, Є.К. Герасимова, Б.Б. Булатов, Н.В. Борзих, І.І. Войтович, А.В. Дудка, Є.Д. Лук'янчикова, О.А. Солдатенко, В.І. Фаринник, А.П. Черненко, Ю.М. Черноус, Н.І. Щегель. Також викликають інтерес публікації А.Р. Белкіна, Н.Н. Ковтуна, М.А. Погорецького, П.С. Берзіна, О.Ю. Костюченко.

Незважаючи на величезний вплив названих учених на розвиток кримінального процесуального пра-

ва, їхні роботи стосувалися правових норм періоду дії Кримінально-процесуального кодексу України 1961 року [1], який втратив чинність.

У новому ж Кримінальному процесуальному кодексі України 2012 року (далі – КПК України) [2] розширено перелік способів виклику осіб до слідчого, прокурора і суду шляхом надіслання особі, яка викликається, повістки не тільки поштою, а й електронною поштою та факсимільним зв'язком. Уперше встановлено мінімальний строк повідомлення особи про виклик – не пізніше ніж за три дні до дня прибуття за викликом. Збільшене й уточнене коло поважних причин неявки особи на виклик, встановлено перелік осіб-свідків, до яких не можна застосовувати привід (неповнолітня особа, вагітна жінка, інваліди першої або другої груп, особи, які одноосібно виховують дітей віком до шести років або дітей-інвалідів, особи, які не можуть бути допитані як свідки). Уперше визначено категорії осіб, яким не вручається повістка про виклик, і вказано осіб, яким у такому разі повинна бути вручена повістка. Наприклад, повістка про виклик неповнолітньої особи вручається її батькам або усиновлювачу, або законному представнику, а повістка про виклик обмежено дієздатної особи – її піклувальнику.

Також поза межами наукових досліджень залишилися новели нового кримінального процесуального законодавства щодо виконання ухвали суду про за-

стосування приводу, який може бути доручений уже не тільки підрозділам органів внутрішніх справ, а й органам, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органам безпеки, органу державного бюро розслідувань.

Неприбуття особи за викликом без поважних причин тягне за собою накладення грошового стягнення, розмір якого вперше визначено в КПК України: від 0,25 до 0,5 розміру мінімальної заробітної плати в разі неприбуття на виклик слідчого, прокурора, та від 0,5 до 2 розмірів мінімальної заробітної плати у випадку неприбуття на виклик слідчого судді, суду.

Метою цієї статті є виявлення недоліків кримінальних процесуальних норм, що регламентують застосування заходу забезпечення кримінального провадження, а саме: виклику слідчим, прокурором, судом, а також приводу; запропонувати рішення виявлених недоліків внесенням змін до національного законодавства країни.

Виклад основного матеріалу. Тлумачення питань виклику до слідчого, прокурора, суду здійснено в статтях 133–139 КПК України, а приводу – в статтях 140–143 КПК України.

Згідно з Аналізом здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2013 році (за даними судової статистики) [3] суди в Україні відклали розгляд 90,3 тис. кримінальних справ та матеріалів кримінального провадження, що на 29,2% менше, ніж у 2012 році, або 42,8% від кількості справ, що перебували в провадженні. До тривалого перебування справ на розгляді судів, як і в попередні роки, призводить неявка в судові засідання учасників кримінального провадження.

Апеляційним судом Запорізької області за дорученням Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ проведено узагальнення судової практики вирішення слідчими суддями питань, пов'язаних із заходами забезпечення кримінального провадження за період із 21.11.2012 року по 01.08.2013 року [4].

Вказано, що за цей період у порядку забезпечення кримінального провадження місцевими загальними судами області розглянуто 54 клопотання про застосування приводу підозрюваного, обвинуваченого та свідка, що складає 0,8% від усіх розглянутих клопотань щодо заходів забезпечення кримінального провадження. Суддями загальних місцевих судів було задоволено 39 клопотань про привід, що складає 72,2% від розглянутих клопотань зазначеної категорії, з них про привід підозрюваного – 31 клопотання, привід свідка – 8 клопотань. Повернуто 2 клопотання або 3,7% про привід та відмовлено в задоволенні 13 клопотань або 23,2% від усіх розглянутих клопотань про застосування приводу.

Згідно з Узагальненням Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 07.02.2014 року [5] вказано, що за час дії КПК України станом на 01.09.2013 року в провадженні місцевих загальних

судів знаходилося понад 217,2 тис. клопотань, які розглядалися слідчим суддею під час досудового розслідування. З них найбільшу кількість становлять клопотання про застосування заходу забезпечення кримінального провадження у вигляді тимчасового доступу до речей і документів – 155,7 тис. або 71,7% загальної кількості клопотань (ст. 163 КПК України), які розглядалися слідчим суддею місцевого загального суду під час досудового розслідування. Слідчими суддями розглянуто 153,4 тис. клопотань, з них задоволено 139,6 тис. або 91%, відмовлено у задоволенні 13,8 тис. або 9% клопотань.

У зазначеному узагальненні вказано: «Досить часто в судовій практиці застосовується привід, передбачений ст. 140 КПК. Станом на 1 вересня 2013 року у провадженні місцевих загальних судів знаходилося 3,9 тис. клопотань про здійснення приводу під час досудового розслідування, розглянуто – 3,9 тис., з них задоволено – 3,3 тис. або 85,3%, відмовлено в задоволенні – 570 або 14,7%».

Оскільки суди під час розгляду матеріалів кримінального провадження повинні дотримуватися розумного строку розгляду, то для уникнення судової тяганини судді вважають ефективним застосування саме приводу учасника кримінального провадження в разі його неявки за викликом у судові засідання.

Для виявлення, чи ефективне застосування виклику слідчим, прокурором, судом, а також здійснення приводу щодо учасників кримінального провадження (крім адвокатів та прокурорів) як заходу забезпечення кримінального провадження на досудовому слідстві і в судовому провадженні протягом листопада 2014 року було здійснено опитування слідчих, прокурорів, суддів та адвокатів в Україні та Великобританії. Перед опитуваними ставилося питання: «Який захід забезпечення кримінального провадження опитувані вважають ефективним щодо особи, яка не з'явилася за викликом слідчого, прокурора, суду для вчинення процесуальної дії?».

Географія дослідження. Дослідження здійснювалося в Україні у Дніпровському районному суді м. Києва (м. Київ, вул. Кошиця, 5), Апеляційному суді м. Києва (м. Київ, вул. Солом'янська, 2-а). А також у судах Великобританії: у Stratford Magistrates' Court and Family Court (389–397 High St London, Великобританія), у Thames Magistrates' Court (58 Bow Rd London, Великобританія), у The Central Criminal Court of England and Wales (Old Bailey London EC4M 7HS, Великобританія).

У Дніпровському районному суді м. Києва опитано трьох суддів та в Апеляційному суді м. Києва два судді, які відповіли, що, оскільки судова тяганина під час розгляду матеріалів кримінальних проваджень відбувається в основному через неявку без поважних причин учасників кримінального провадження за викликом, вони вважають неефективним заходом забезпечити таку явку іншим чином, ніж примусовий привід людини (стосовно якої такий захід може бути застосований) у суд.

Опитані три прокурори та троє слідчих у Дніпровському районному суді м. Києва та три про-

курори та три слідчі в Апеляційному суді м. Києва відповіли, що вони вважають накладення грошового стягнення неефективним заходом, а привід – найбільш ефективним заходом, який може забезпечити явку викликаній особі до слідчого чи прокурора.

Опитані три адвокати в Дніпровському районному суді м. Києва та три адвокати в Апеляційному суді м. Києва заявили, що вони виступають проти застосування приводу без ґрунтовного врахування всіх обставин, а саме: чи не зможуть будь-які інші заходи забезпечення кримінального провадження належним чином провести з викликаню особою процесуальні дії, оскільки привід із самого початку налаштовує людину проти того, хто його ініціює.

Опитані двоє суддів, двоє соліситерів (адвокатів) та двоє обвинувачів у судах, де розглядаються невеликі кримінальні злочини з покаранням у вигляді штрафу або ув'язненням не більше ніж на 6 місяців (Stratford Magistrates' Court and Family Court, Thames Magistrates' Court), а також у суді The Central Criminal Court of England and Wales, де розглядаються злочини, які мали місце саме на території Сіті – адміністративно-територіального утворення, церемоніального графства в центрі Лондону – відповіли, що у Великобританії діє «Закон про неповагу до суду» від 1981 року і судові прецеденти, і за запізнення в суд загрожують солідні штрафи. У разі неявки без поважних причин у Великобританії викликаній особі загрожує арешт. Підставами накладення штрафу у Великобританії можуть бути такі: відмова в підпорядкуванні постанові суду, який приписував здійснити або відмовитися від здійснення яких-небудь дій; невиконання судового зобов'язання; порушення розпорядження суду про складання переліку питань для опитування свідків, про розкриття доказів або про перевірку достовірності письмових доказів. Підставами арешту особи, яка не з'явилася за викликом без поважних причин, у Великобританії може бути неповага до суду, що проявляється в нез'явленні в суд і ненаправленні своїх представників.

На нашу думку, слушною є думка українських адвокатів, що привід необхідно застосовувати тільки в тому разі, коли всі інші заходи забезпечення кримінального провадження не результативні, і є підстави вважати, що особа умисно уникає вчинення за її участі процесуальних дій.

Також необхідно внести зміни в КПК України, де передбачити, що належним отриманням повістки є вручення її особі, яка викликається, у присутності одного свідка, при цьому відмова викликаній особі від отримання повістки вважається неприйнятною, а особа належно повідомленою, якщо зміст повістки про виклик, згідно зі статтею 137 КПК України, був у присутності свідка зачитаний викликаній особі. Зачитування виклику повинно бути розбірливим та

голосним. Про факт такого повідомлення за участі свідка складається акт, на якому підписуються свідок та особа, яка зачитувала виклик.

Також вважаємо, що пункт 3 статті 140 КПК України «Привід» не враховує всіх категорій осіб, стосовно яких привід не може бути застосований – осіб (у тому числі осіб похилого віку), які за своїм психічним чи фізіологічним станом здоров'я не можуть правильно сприймати інформацію.

Висновки. Для удосконалення кримінальних процесуальних норм, які регламентують виклик учасників кримінального провадження для вчинення процесуальних дій на досудовому слідстві та в суді пропонується:

1. Внести зміни до статті 136 КПК України «Підтвердження отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом», доповнивши пунктом 3 такого змісту: «Належним отриманням повістки про виклик є вручення її особі, яка викликається, у присутності одного свідка, при цьому відмова викликаній особі від отримання повістки вважається неприйнятною, а особа належно повідомленою, якщо зміст повістки про виклик, який повинен відповідати статті 137 КПК України, був у присутності свідка зачитаний викликаній особі. Зачитування виклику повинно бути розбірливим та голосним. Про факт такого зачитування за участі свідка складається акт у письмовій формі, у якому підписуються свідок та особа, яка зачитувала виклик.

У випадку ведення відеозапису вручення або зачитування тексту повістки про виклик особі, яка викликається, якщо видно, що така особа відмовилася від отримання повістки або після оголошення про початок зачитування повістки про виклик – вчинила інші дії направлені на уникнення оголошення їй тексту повістки (закрила двері, пішла, здійснила інші дії, умисно направлені на уникнення оголошення їй тексту повістки) – у такому випадку особа, яка викликається, вважається належно повідомленою, при наявності акту та відеозапису вручення повістки».

2. Внести зміни до пункту 3 статті 140 КПК України «Привід», виклавши пункт 3 в такій редакції: «Привід може бути застосований до підозрюваного, обвинуваченого або свідка. Привід свідка не може бути застосований до неповнолітньої особи, вагітної жінки, інвалідів першої або другої груп, особи, яка одноосібно виховує дітей віком до шести років або дітей-інвалідів, осіб (у тому числі осіб похилого віку), які за своїм психічним чи фізіологічним станом здоров'я не можуть правильно сприймати інформацію, а також осіб, які згідно із цим кодексом не можуть бути допитані як свідки. Привід співробітника кадрового складу розвідувального органу України під час виконання ним своїх службових обов'язків здійснюється тільки в присутності офіційних представників цього органу».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінально-процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

3. Верховний Суд України. Аналіз здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2013 (за даними судової статистики) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)).

4. Апеляційний суд Запорізької області. Узагальнення. Про практику вирішення слідчими судьями питань, пов'язаних із заходами забезпечення кримінального провадження [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zpa.court.gov.ua/userfiles/uz_Smolka%20_F.rtf.

5. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14>.

УДК 343.98

ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ СЛІДІВ-ВІДОБРАЖЕНЬ ЛЮДИНИ ТА ЇХ МІСЦЕ В СУЧАСНІЙ КЛАСИФІКАЦІЇ СЛІДІВ У КРИМІНАЛІСТИЦІ

THE CONCEPT OF HUMAN TRACES-REFLECTIONS FORMING AND ITS PLACE IN MODERN CLASSIFICATION OF HUMAN TRACES-REFLECTIONS IN CRIMINALISTICS

Сокиринська О.А.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри публічно-правових дисциплін
факультету права та лінгвістики*

Білоцерківського національного аграрного університету

Стаття присвячена висвітленню проблеми, пов'язаної з формуванням та функціонуванням класифікації слідів-відображень людини в криміналістиці. Здійснено аналіз праць багатьох учених-криміналістів, які працювали над цим питанням. Автор акцентує увагу на принципово новому підході до поняття сліду людини в криміналістиці та формулює нове бачення відповідної класифікації.

Ключові слова: сліди-відображення, контактні сліди, субстанціональні сліди, класифікація слідів.

Статья посвящена освещению проблемы, связанной с формированием и функционированием классификации следов-отображений человека в криминалистике. Осуществлено анализ трудов многих ученых-криминалистов, которые работали над этим вопросом. Автор акцентирует внимание на принципиально новом подходе к понятию следа человека в криминалистике и формулирует новое виденье этой проблемы.

Ключевые слова: следы-отображения, контактные следы, субстанциональные следы, классификация следов.

The article is devoted to the description of the problem, which is related to the forming and functioning of the classification of human traces-reflections in criminalistics. The labours of row of scientists, who research this problem, have being analysed. The author accents attention on principle new approach to the notion of human trace in criminalistics and forms new vision of this problem.

Key words: traces-reflections, contact traces, classification of traces, substantial traces.

Постановка проблеми. Зрілість кожної науки визначається досконалістю її методології. Користуючись найзагальнішою методологією теорії пізнання, методологічними засадами наукового напряму, кожна окрема наука має свою власну методологію, певною мірою підпорядковану першим двом та обумовлену ними. Наукова класифікація є однією з основоположних категорій методології, яка поряд із поняттями, мовою, методами та предметом науки становить зміст і глибину осягнення цього фрагмента реального світу.

Стан дослідження. Уявлення про предмет науки складалося протягом XIX – XX ст. паралельно з розвитком цієї науки. Вона накопичила значний досвід, одержала відчутні якісні зміни та теоретичні зрушення й з техніко-прикладної дисципліни поступово перетворилася на самостійну юридичну науку. Від розуміння криміналістики як дисципліни, що сприяє

розслідуванню злочинів [1, с. 14], через визначення її як науки про технічні засоби, тактичні прийоми і методи, що використовуються для виявлення, збирання, збереження, фіксації та дослідження доказів [2, с. 11], і як науки про закономірності виникнення, збирання, дослідження і використання доказів та створені на пізнанні цих закономірностей засоби і методи судового дослідження і попередження злочинів [3, с. 94], ми побачили криміналістику як науку про закономірності виникнення інформації про злочин і як про систему технічних засобів, тактичних прийомів і методик збирання, дослідження та використання цієї інформації з метою найефективнішого здійснення боротьби зі злочинністю, здійснюваної правоохоронними органами [4, с. 17]. Разом із тим слід зазначити, що у вітчизняній юридичній літературі має місце поки що небажання науковців ламати стереотипи підходів до розуміння проблеми зміни класифікації